

Vetenskapsteori och metod inom utbildningsvetenskap

– översikt/orientering

Katarina Eriksson Barajas, professor i
Pedagogik, IBL

Disposition

- Vad är utbildningsvetenskap?
- Historia
- Framväxt
- Olösta problem
- Didaktik
- Utbildningsvetenskaplig forskning i Sverige
- Epistemologi
- Ontologi
- Exempel

Vad är utbildningsvetenskap?

- Är inte möjligt att tala om vad utbildningsvetenskap är och sedan belysa det
- ”Forskning om lärandets, undervisningens och utbildningars förutsättningar, processer, organisationer, innehåll, metoder, aktörer och effekter i olika sammanhang och i livets olika skeden.” (Vetenskapsrådet, 2010, s. 5)

Var beforskades skolan tidigare?

- Forskning kring utbildning och lärande är traditionellt en uppgift för pedagogikämnet vid universiteten.
- Under efterkrigstiden kom stora skolreformer och då expanderade pedagogikämnet.
- Men det var en skarp gräns mellan den akademiska disciplinen pedagogik och utbildningen av lärare.
- Lärarutbildningen med sitt fokus på metodik och praktisk pedagogik fick aldrig någon tydlig forskningsbas inom pedagogik.

Läroarutbildningen integreras i högskolan

- 1977 blir läroarutbildningen en högskoleutbildning
- Innan dess hade Läroarhögskolor införts stegvis 1956-1968.
- Läroarhögskolorna infördes för att utbilda lågstadieläroare, mellanstadieläroare och högstadieläroare.
- Dessförinnan fanns folkskoleseminarierna (startade 1842) småskoleseminarierna (startade 1858) och förskoleseminarierna (startade 1946).

Olösta problem inom utbildningsvetenskap

- Vilket samband som finns, och bör finnas, mellan lärarutbildning och forskning inom andra discipliner med uppdrag i det utbildningsvetenskapliga fältet?
- Vad behöver egentligen lärare för kunskaper?
- Dilemma mellan yrkesutbildningens normativa utgångspunkter och universitetsutbildningens kritiska traditioner.

Didaktik samt undervisnings- och forskningsfält

Har blivit ett övergripande begrepp för kunskapsområdet:

- Undervisningskonst
- Ämnesdidaktik
- Läroplansteoretiska frågor

Undervisnings- och forskningsfält som etablerats:

- vuxnas lärande
- folkbildningsforskning
- pedagogiskt arbete
- specialpedagogik
- utomhuspedagogik
- idrottspedagogik
- barn- och ungdomsvetenskap

Framväxten av forskningsområdet utbildningsvetenskap

- Forskning om skolan gjordes inom till exempel disciplinerna pedagogik, psykologi, sociologi, statsvetenskap och ämnesdidaktik.
- År 2000 inrättade regeringen en utbildningsvetenskaplig kommitté vid Vetenskapsrådet
- Ursprungligen: skulle fylla de behov som lärarutbildningarna och den pedagogiska yrkesverksamheten hade
- Nu: grundforskning från skilda discipliner

- en politisk legitimitet för ett bestämt vetenskapligt fält men det överlämnas åt forskningssamfundet att definiera områdets innebörd och utveckla det.
- med inrättandet av utbildningsvetenskaplig forskning framträder ett område som tidigare skymts av andra indelningsgrunder, ett område som svarar mot en mycket stor och expanderande samhällssektor med en avgörande betydelse för individ och samhälle.

Hur formas forskningsfältet?

- Inre debatt
- Vem man släpper in i det disciplinära etablissemanget
- Vetenskapsrådets beslut och medelstillelningsprinciper
- Grundandet av tidskrifter och vetenskapliga sällskap
- Skapandet av nationella och internationella nätverk
- Avgränsningen av ämnen för konferenser och vetenskapliga evenemang, och vilka som bjuds in till dem
- Vilka utbildningsområden, professionella grupper och praxisfält är företrädare för forskningen beredda att förhålla sig till

Vad ska utbildningsvetenskap vara?

- Vissa hänvisar till vissa praktikområden inom skola och utbildning.
- Andra hänvisar till akademiska traditioner och teoretiska anspråk som definierar vad som räknas som forskning av relevans för utbildning och lärande.

Utbildningsvetenskaplig forskning i Sverige

- Göteborgs universitet: utbildningssystem, effekter, professioner, grupprocesser och individens lärande.
- Stockholms universitet: individens lärande och didaktik
- Uppsala universitet: utbildningshistoria och utbildningssystem samt didaktik och värdefrågor.
- Lunds universitet: utbildningshistoria, utbildningssystem och värdefrågor.
- Umeå universitet: didaktik och utbildningssystem.
- Örebro universitet: värdefrågor.
- Linköpings universitet: grupprocesser, individens lärande och professioner.

- Praxisnära = med relevans för praktiken
- Praxisnära = de frågor som praktiken ställer
- Praxisnära = närstudier av praktiker (praxis)
- Praxisnära forskning för att möta behovet av forskning som bidrar till en utveckling av läraryrket.

Gemensamma drag

- Brett mångvetenskapligt
- Inkluderande
- Tonvikt på dem som inte fått vara med tidigare:
 - skolans vardag
 - olika praktiker
 - vardagen
 - nya ämnen och frågor

Föreslagna strategiska satsningar inom utbildningsvetenskap

”- studier av bakomliggande faktorer på makro- och mikronivå till nedgången i svenska resultat på internationella kunskapsprov

- effektstudier av pedagogiska interventioner inom samtliga skolformer

- forskning om profession, samhällelig styrning och professionell praktik

- forskning om flerspråkighet, likvärdighet och nyanlända i utbildningssystemet

- klassrumsinriktad forskning med fokus på lärande och sociala aspekter av utbildning

- forskning om digitala teknologier i utbildning: (i) den nya teknikens inflytande på barns och ungas lärande och utveckling av kunskaper, (ii) metodutveckling för användande av ny teknologi inom ämnesdidaktik, (iii) lärarens hantering av den nya tekniken i undervisning.” (Vetenskapsrådet, 2015, s. 4)

Notera

- Den grundläggande konflikten mellan pedagogikämnet och lärarutbildningsuppdraget.
- Finns en kärna men ingen klar yttre gräns för området.
- Har betydelse för många.

Epistemologi (kunskapsteori)

- Vad som är eller ska betraktas som kunskap inom ett ämnesområde
- Positivism: naturvetenskapliga metoder ska användas för att studera den sociala verkligheten
- Tolkningsperspektiv: hänsyn ska tas till att studieobjektet människan och deras institutioner skiljer sig från naturvetenskapens studieobjekt
- Förklara mänskligt beteende = positivism
- Förstå människors beteende = tolkningsperspektiv (hermeneutik, fenomenologi – hur människor skapar mening i den värld de lever i)

Ontologi (vad som finns)

- Objektivism – sociala företeelser och deras betydelser har en existens som är oberoende av sociala aktörer
- Konstruktionism/konstruktivism – sociala företeelser och deras mening *skapas* kontinuerligt via socialt samspel

Forskningstrender inom utbildningsvetenskap

- Kvantitativa eller kvalitativa
- Tonvikt på kvalitativa
- Vanliga metoder: enkäter, intervjuer, etnografi, diskursanalys
- Vanligaste teorin: sociokulturell teori

Kvantitativ	Kvalitativ
Siffror	Ord
Forskarens uppfattning	Deltagarens uppfattning
Distans	Närhet
Teoriprovning	Teorigenerering
Statisk	Processinriktad
Strukturerad	Ostrukturerad
Generalisering	Kontextuell förståelse
"Hårda", reliabla data	Rika och fylliga data
Makroinriktad	Mikrorinriktad
Beteende	Mening
Konstlade miljöer	Naturliga miljöer

(Bryman, 2008, s. 371)

- Reliabilitet = mätnoggrannhet, pålitlighet
- Validitet = giltighet, dvs att man undersöker det man avser undersöka
- Tillförlitlighet (kvalitativ forskning)

Socialkonstruktionism

- En kritisk inställning till ”självklar” kunskap
- Historisk och kulturell specificitet
- Samband mellan kunskap och sociala processer
- Samband mellan kunskap och social handling

- Menar inte att det inte finns en fysisk verklighet utanför diskursen; fenomen får bara mening genom diskurs

Sociokulturellt perspektiv

- ”meningsskapande och lärande är vardagliga företeelser som finns i många olika verksamheter: i samtalet vid matbordet, i chattrummet, på arbetet, i klassrummet, vid läxläsningen och i andra aktiviteter. Lärande är en del av människors vardag och liv och inte enbart en konsekvens av undervisning” (Säljö, <http://pedagogiskamagasinet.se/det-ar-skillnad-pa-en-teori-och-ett-perspektiv/>)
- den närmaste utvecklingszonen (ZPD)
- synen på lärande som situerat
- hur människor genom kommunikation kan ta till sig erfarenheter från andra och göra dem till sina egna tankeredskap

Exempel på utbildningsvetenskaplig forskning

- På litterär socialisation genom undervisning påverkar elevers sätt att förhålla sig till en narrativ text och vilka konsekvenser den litterära socialisationen får för olika aspekter av litteraturreception (tolkning, förståelse, begreppshantering)
- Empiri: svenska och franska gymnasieelevers skriftliga respons på en novell
- Litteraturdidaktisk komparation
- *Läsa, förstå, analysera* Maritha Johansson, 2015

- Hur mening skapas om övergången från förskoleklass till årskurs ett av barn och lärare i en skolkontext
- Fältarbete, observationer, intervjuer och samtal
- Socialkonstruktivistisk
- Kvalitativ innehållsanalys
- *”Mellanklass kan man kalla det”* Lina Lago, 2014

- Hur skolfrånvaro som materiellt-diskursivt fenomen produceras i mänsklig/icke-mänsklig praktiker när frånvaro och närvaro hanteras och registreras med hjälp av digitala system
- Posthumanistiskt perspektiv
- Empiriskt engagemang, ”skuggande” av praktiker i åk 5-7
- *Present absences* Linnea Bodén, 2016

- Intervjuer – ex lärares tankar om undervisning
- Etnografi, fältstudier – lärares undervisning, sociala relationer i klassrummet
- Intervention – learning study om textskrivande, matematikuppgift
- Enkät - mobbning

- Teoretisk utgångspunkt
- Datainsamlingsmetod
- Analyismetod

Notera 2

- Slagsida åt kvalitativ metod
- Sociokulturell teori vanligast
- Intervjuer och etnografi vanligaste datainsamlingsmetoderna

Litteratur

- *Diskursanalys som teori och metod* (Winther Jørgensen & Phillips, 2000)
- *Examensarbete inom utbildningsvetenskap* (Stukát, 2005)
- *Samhällsvetenskapliga metoder* (Bryman, 2008)
- *Tolkning och reflektion* (Alvesson & Sköldberg, 2008)

Katarina Eriksson Barajas

www.liu.se